

- tionen. Eine Entgegnung auf Jürgen Habermas. I: Habermas, Jürgen und Niklas Luhmann. Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. S. 291-404. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas 1973. Vertrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Luhmann, Niklas 1987. Soziale Systeme. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Løgstrup, K.E. 1972. Norm og spontanitet. København: Nordisk Forlag A.S.
- Maturana, Humberto og Francisco Varela 1987. Kundskabens træ. Den menneskelige erkendelses biologiske rødder. Århus: ASK.
- Meyer, Thorbjørn 1993. Det Ethiske Regnskab 1992. Centralsygehuset i Næstved.
- Morsing, Mette 1991. Den etiske praksis. En introduktion til det etiske regnskab. København: Handelshøjskolens Forlag, Nyt Nordisk Forlag.
- Nielsen, Henrik Kaare 1991. Demokrati i bevægelse. Århus: Århus University Press.
- Næss, Arne 1967. Filosofiens historie I – III. København: Vintens Forlag A/S.
- Nørretranders, Tor 1991. Mærk Verden. En beretning om bevidsthed. Viborg: Gyldendal.
- Pruzan, Peter og Ole Thyssen 1989. I: Hildebrandt, Steen (red.) 1989. Helhedssyn og ledelsemosaik til et mønster. Hinnerup: Ankerhus Gruppen, Institutet for Socialøkologi.
- Reese-Schäfer, Walter 1994. Jürgen Habermas. Frankfurt/M./New York: Campus Verlag.
- Saussure, Ferdinand de 1970. Lingvistikens objekt. I: Madsen, Peter (udg.) Strukturalisme. En antologi. København: Rhodos.
- Schütz, Alfred und Thomas Luckmann 1979. Strukturen der Lebenswelt. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.
- Togeby, Ole 1993. Praxt. Pragmatisk tekstteori 1-2. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Uwe Geist er lektor ved Institut for Sprog og Kultur, RUC.

Et forsvar for teksten

Af Arild Fetveit

Hvad var årsagen til, at receptionsforskningen i 1980'erne kunne opnå en så omfattende popularitet inden for medieforskningen? Arild Fetveit argumenterer i artiklen for, at receptionsforskningens succes bunder i, at den var i stand til at indkorporere tidens stærke anti-essentialistiske strømninger inden for human- og samfundsvidenskaberne. Han argumenterer endvidere for, at et opgør med de relativistiske tendenser på feltet kræver en nærmere drøftelse af de teoretiske problemer, som anti-essentialismen har bragt med sig. Han påbegynder hermed et teoretisk opgør med hvad han ser som overvurderingen af læserens frihed og undermineringen af tekstbegrebet. Artiklen trækker på teoretikere som Kant, Heidegger, Gadamer, Rorty, Eco og Fish, og diskuterer de positioner inden for medieforskningen, som er blevet fremført af Morley, Fiske, Bruhn Jensen og Schröder. Ved at gå Fish og Rorty på klingen når Arild Fetveit frem til den overraskende pointe, at de anti-essentialistiske, konstruktivistiske positioner i virkeligheden er facade for en mere metafysisk tekstopfattelse.

»...a text is only a picnic where the author brings the words and the readers bring the sense« (Todorov).

Resepsjonsstudiene var uten tvil 80-tallets største motebølge innenfor medievitenskapen. De har utvilsomt gitt oss verdifull kunnskap om hvordan ulike mennesker opplever fjernsynsprogrammer. Men det har ikke bare vært begeistring; diverse kritiske røster har hevet stemmen mot tendenser til relativisme og overvurdering av leserens frihet. Selv om ytterliggående posisjoner har blitt mindre populære, betyr ikke det at de teoretiske problemer som ligger til grunn for de relativistiske tendensene er drøftet til bunns. Tvert imot, jeg synes det er vesentlige tema som ikke er belyst på dette feltet, og jeg har derfor satt meg fore å kaste lys over i alle fall ett av dem: sammenhengen mellom antiessensialismen og fremveksten av resepsjonsforskningen.

Jeg vil forsøke å vise hvordan kritikken av metafysikken har kommet til å bli oppfattet som en trussel mot teksten som autonomt studieobjekt. Ikke bare har den truet *teksten* – helt siden Kant har den truet *verden*. Med denne parallellen ønsker jeg å antyde et slektskap mellom leserorienterte tekstteorier og konstruktivistiske retninger innenfor

epistemologien. Vi har på begge felter kunnet se en tendens til å foretrekke subjekt-sentrerte framfor objekt-sentrerte beskrivelser; *verden* og *teksten* blir ikke lenger oppfattet som objektivt gitte størrelser, men som produkt av subjektets beskrivelsesstrategier. Derfor vinner konstruktivistiske retninger frem innenfor epistemologien og leser-sentrerte retninger innenfor tekstteori. Enkelte har gått så langt som til å erklære både tekst og verden som ikke-eksisterende. Dermed har det beskrivende subjekt nærmest blitt stående alene igjen på arenaen. Dette har ledet til overvurderinger av subjektets frihet til å konstruere verden og å lese tekster etter eget for godt/befinnende.

Den radikale undermineringen av tekstbegrepets legitimitet har fått næring fra en misforstått antiessensialisme. På sett og vis er både ytterliggående resepsjonsteori og konstruktivismen barn av en metafysikk på defensiven. Og jeg sier 'på defensiven', for når den siste rest av den metafysiske essensialismen faller, vil også teksten og verden, sammen med en rekke andre størrelser som er blitt erklært ikke-eksisterende, gjennoppstå fra asken.

Derfor er ryktene om at det ikke finnes noen tekst, og heller ingen verden, betydelig overdrevne – noe som neppe kommer overraskende på de av oss som har fortsatt å lese bøker til tross for at det ikke fantes noen tekst.

Metafysikkens fall

Antiessensialismen har sin rot i Immanuel Kant sin berømte avvisning av at verden 'i seg selv' er tilgjengelig for oss. Det som er tilgjengelig for oss mennesker er ikke 'das Ding an sich', men 'das Ding für uns'. De gamle metafysiske beskrivelser av hvordan verden *egentlig* er – hvilken mening som *egentlig* skjuler seg i en tekst – har i den grad antiessensialismen har vunnet frem blitt erstattet av forsøk på å beskrive verden og tekster fra et menneskelig perspektiv. Og antiessensialismen har vunnet frem; faktisk med en slik styrke at det i 1981 ledet den amerikanske vitenskapsfilosofen Hilary Putnam til å snakke om »metafysikkens fall«. For Putnam er kjernen i dette at verden ikke lenger kan beskrives som om vi så den fra Guds standpunkt, eller fra det han også kaller »the externalist perspective«:

»There is no God's Eye point of view that we can usefully imagine; there are only the various points of view of actual persons reflecting various interests and purposes that their descriptions and theories subserve« (Putnam 1993: 50).

Selv forsvarer han det han kaller »the internalist perspective«:

It is characteristic of this view to hold that *what objects does the world consist of?* Is a question that it only makes sense to ask *within* a theory of description. Many 'internalist' philosophers, though not all, hold further that there is more than one 'true' theory or description of the world (op cit: 49).

Kritikken av metafysikken har vært et hovedtema i filosofien siden Kant. Den ble betydelig skjerpet gjennom Nietzsche, Heidegger og den sene Wittgenstein, men det var først mot slutten av 70-tallet at kritikken virkelig fikk vind i seilene. I USA kom Richard Rortys oppgjør med filosofiens selvbylde: *Philosophy and the Mirror of Nature* (1979), og i Frankrike publiserte Jean-Francois Lyotard samme år *La Condition Postmoderne: rapport sur le savoir* (1979). Det er særlig det siste verket som gir antiessensialismen en formulering som bringer den på alles lepper. Budskapet om at vi var ubønhørlig fanget i den postmoderne tilstand spredte seg som ild i

tørt gress: DE STORE FORTELLINGER er døde. Ethvert tankesystem som forsøker å indfange Helheten og Sannheten er brutt sammen. Derfor er positivismen, marxismen, strukturalismen og andre totaliserende tankesystemer døde. Det eneste vi har tilbake er »små fortellinger«; lokale forsøk på å beskrive noe sett fra et bestemt perspektiv.

I den grad budskapet om at vi nå var brakt over i en ny tilstand slo an, innebar det en pluralisering på en rekke felter. Med bevisstheten om at kunnskap produseres fra et menneskelig perspektiv – ikke fra Guds – fikk vi en pluralisering av sannhetsbegrepet; ulike sannheter var resultat av ulike perspektiver. Vi fikk også en pluralisering av verdier; ulike verdiprioriteringer fulgte av ulike ståsteder. Massekulturelle produkter kunne ikke hevdes å ha lavere kvalitet enn høykulturelle; Burt Bacharach ble like høyverdig som Bach. Dette siste poenget må også ses i lys av en økt interesse for den Andre – for de som var blitt marginalisert i maktens diskurser. Listen over disse kan bli så lang man ønsker å gjøre den. Foruten de erkjennelsemessige poengene jeg har nevnt, ble det hevdet at både moderniteten som epoke og modernismen i kunsten var forbi. Det siste kunne skues i betydelige nyskapingner innen kunst og arkitektur. Dermed var både *erkjennelsesteori*, *historieforståelse* og *estetikk* berørt.

På 90-tallet har særlig den postmoderne epistemologi fått berettiget kritikk. Den overdrevne mistillit til vår erkjennelsesevne har nok delvis rot i at vi har forkastet troen på at de positivistiske kunnskapsidealene kan innfris, men likevel beholdt idealene. Dermed kommer vi fullstendig til kort. Både »objektivitet« og »sannhet« kan synes umulig for oss å oppnå så lenge vi vurderer våre menneskelige prestasjoner utifra overmenneskelige idealer.¹ Mitt formål her er imidlertid ikke å foreta noen dyptpløyende vurdering disse idéenes holdbarhet, men å påpeke hvordan antiessensialistiske strømninger ligger som bakteppe for fremveksten av leserorienterte retninger generelt og medievitenskapens resepsjonsforskning spesielt.

Leseren kommer

Vender vi blikket i retning det tekstteoretiske felt, kan vi finne i alle fall tre ulike miljøer som inspirert av antiessensialistiske idéer utvikler leserorienterte tilnæringer utover på 70-tallet.

Utviklingen av en strukturalistisk leserteori

foregikk parallelt med at Jacques Derridas dekonstruksjon etterhvert gjorde det av med tekstens sammenheng og mening (Derrida 1967, 1968). Teksten, som var blitt sønderrevet av metafysikk-kritikken, ble forlatt til fordel for et studium av leseprosessen. Strukturalistene hadde gjennom sin interesse for »koder« muliggjort et skifte av fokus fra »corpus to competence«, som Jonathan Culler skriver (1980). Litteraturvitenskapen skulle ikke først og fremst studere de enkelte verks mening, men den felles kompetanse som overhodet gjorde litteratur mulig. Et slikt prosjekt kunne også knyttes til Saussure sin gamle målsetting om å studere »tegnes liv i samfunnet« (Barthes 1970, 1973, Culler 1975, 1980, 1981).

Hans Robert Jauss, som sammen med Wolfgang Iser brakte resepsjonestetikken til sentrum av tysk akademisk liv fra 70-tallet og utover, knytter flere steder fremveksten av en interesse for leseren til et tap av tekstmening. I sin avskjedsforelesning ved Konstanz universitetet i 1987 snakker han blant annet om et »vendepunkt i den moderne hermeneutikken«, hvor man ikke lenger ser »tekstens mening som noe allerede autoritativt gitt, men som noe som er oppgitt som mål for en produktiv forståelse« (1989:42). Denne talemåten er som hentet fra hans lærer Hans Georg Gadamer, som igjen har hentet sin antiessensialisme fra Heidegger.

Amerikansk »reader response criticism«, som blomstrer opp på 70-tallet med Stanley Fish, henter også næring fra kritikken av metafysikken og av-essensialiseringen av teksten. Fish har nær tilknytning til amerikansk neopragmatisme slik vi bl.a finner den utformet i Rortys konstruktivistiske og antiessensialistiske tapning. Retningen er på sitt mest produktive stadium idet medieforskningens resepsjonsteori begynner å røre på seg (Suleiman & Crossman 1980, Tompkins 1980, Fish 1980).

Medieresepsjon

Innenfor mediefeltet kom vendingen mot resepsjonsforskningen etter at man på 70-tallet hadde hatt en sterk interesse for ideologikritiske tekstanalyser, begripelighetsforskning og produksjons- og eierforhold. Utover på 80-tallet falt denne typen studier etterhvert i skyggen av en sterkt voksende interesse for hvordan ulike grupper opplevde TV. Noen fokuserte på nyhets- og aktualitetsprogrammer (f.eks Morley 1980, Bruhn Jensen 1986), men den største interessen ble fiksjonsprogrammer til

del – og da særlig visse amerikanske såpeoperaserier. *Dallas* var vel det mest populære forskningsobjektet blant disse (bl.a Allen 1985, Ang 1985, Katz & Liebes 1984, 1985, 1989, 1993).

En viktig forklaring på hvorfor denne forskningen kunne bli så fantastisk populær og fremstå som så progressiv, tror jeg vi kan finne i at resepsjonsforskningen kunne inkorporere tidens sterke antiessensialistiske strømninger på så mange nivåer. En ny generasjon forskere kunne med trekraft fra slike strømninger initiere et nytt paradigme i medicvitenskapen. Ikke bare baserte resepsjonsforskningen seg på en kritikk av positivisme og behaviorisme, den kunne også ivareta den marginaliserte Andre i en rekke skikkelser; blant annet som arbeider, som tilhenger av populærkultur, som TV-seer og som kvinne. Den kunne gjennom sin interesse for ulike menneskers fortolkninger inkorporere pluraliseringen både av verdibegrepet og av sannhetsbegrepet.

Stuart Halls artikkel »Encoding/decoding« (Hall 1980), som danner det teoretiske grunnlaget for den tidlige resepsjonsforskningen (Morley 1980a), er ment som et kraftig oppgjør med effektforskernes positivisme og behaviorisme (Hall 1994).² Morley insisterer i tillegg på at TV-seere ikke er *passive* »cultural dupes«, men *aktive* handlende mennesker: »... 'television zombies' are always other people«, som han uttrykker det senere (1989: 16). Gjenreisningen av såpeopera-seeren, fra »cultural dupe« til aktiv og kreativ aktør må altså ses i lys av en generell oppvurdering av den Andre – ikke minst ble det rom for en bredere aksept av populærkulturen og av kvinnelige hverdagssystemer. Disse tendensene forenes nettopp i oppvurderingen av såpeoperaen; den mest populære TV-genre for kvinner.³

Relativisme og mediepolitikk

Selv om 80-tallets forskning har gjort mye for studiet av hverdagsliv, er det beklagelig at man var så lite våkne mediepolitisk.⁴ Mens medieforskere studerte den kreative resepsjon av diverse såpeoperaer, arbeidet medieindustrien aktivt for å skaffe forskerne nye analyseobjekter – av samme type. Billige programmer som trekker mange seere har blitt ettertraktet vare også på det europeiske markedet i takt med at reklamebasert fjernsyn for alvor har befestet sitt grep. Denne noe uheldige konstellasjon av forskningsinteresser og medieutvikling synliggjøres kanskje klarest gjennom John

Fiskes posisjon. Etter å ha lansert sitt »semiotic democracy«, hvor leserne ble innrømmet vidtgående fullmakter til å fortolke tekster etter eget forgodtbefinnende, trakk han på følgende vis de politiske konklusjonene av sin teori.

The traditional critical emphasis from the left has focused upon the power of the industry and upon the power of ideology and hegemony. This has led us to locate the appropriate sites of intervention in the processes of production and representation. A more effective, if methodically much more difficult, focus for intervention might be the diversity of sites of reception, but instrumental simplicity should not be the only factor in our choice of appropriate political action (Fiske 1989:74).

Vi burde altså droppe tekstkritikken og la kulturindustrien i fred. Vi burde heller spørre »how it is that the people can turn the products of the industry into *their* popular culture and can make them serve *their* interests« (op cit: 75).

Her er meldingen til mediepolitikere klar: dereguler og slipp markedskreftene fri! Å høyne kvaliteten på medieproduktene er ikke lenger en oppgave for det offentlige; kvalitet skapes av den enkelte seer gjennom en kreativ tolkning av det som tilbys.

Kritiske reaksjoner

Både Fiske og hans danske kollega Kim Schrøder har måttet tåle en rekke ukvemsord for sine arbeider fra siste halvdel av 80-tallet, men vi har også fått en rekke forslag til rekonseptualisering av feltet.⁵ Noen vil tilbake til teksten (Brunsdon 1989, Schrøder 1993), andre argumenterer for metodologisk opprydning i empiriske studier (Drotner 1993) eller for en teoretisk begrensning av tolkningsfrihet og polysemi (Eco 1988, 1990, 1992), andre igjen argumenterer politisk (Curran 1990).

Blant de som har ytret sin skepsis mot tendensene til å innrømme leseren for stor frihet til å avgjøre tekstens mening finner vi også David Morley. Han uttrykker seg slik:

The demonstration that theoretically »anything goes«, in terms of potential polysemy of any text, is very different from the demonstration that empirically »just anything« happens when it comes to the actual reading of the television text (Morley 1989: 39).

Jeg er ikke sikker på hvem som kan ha forledet

Morley til halvveis å akseptere at »anything goes« fra et teoretisk perspektiv, men jeg tror neppe det er Fiske alene.⁶ Skulle jeg foreslå en kandidat eller to, måtte det heller bli hans amerikanske navnebror Stanley Fish og hans »fellow pragmatist« Richard Rorty. Ikke fordi de er ytterliggående relativister, men, som jeg vil komme tilbake til, fordi de tidvis finner glede i å *fremstå* som om de var det. Uansett, vi behøver ikke bare en, i Morleys ånd, *empirisk* fundert tilbakevisning av den ekstreme vektleggingen av polysemi, vi behøver et *teoretisk* oppgjør både med overvurderingen av leserens frihet og undermineringen av tekstbegrepet.⁷

Sitatet fra Morley er symptomatisk for den manglende dybde teoretiske grunnlagsproblemer innenfor resepsjonsforskningen har blitt behandlet med. Spørsmål om teksters polysemi, tekstens ontologi, ulike tolkningsstrategier og forholdet mellom kritiske tekstlesingers status og empiriske lesingers status, hører til blant dem som er blitt dårlig avklart. Dette har også sammenheng med at feltet ikke i tilstrekkelig grad har blitt et møtested for humanistiske og samfunnsvitenskapelige tilnærminger. Ikke minst har mange samfunnsvitere hatt en tendens til å avskrive tolkningsteoretiske resonnementers relevans for »hva som skjer empirisk«. Ved lanseringen av sitt resepsjonsteoretiske prosjekt brukte Morley følgende sitat fra Paul Willemen til å avvise tekstteoriens relevans for de empiriske studiene:

There remains an *unbridgable gap between 'real' readers/authors and 'inscribed' ones, constructed and marked in and by the text*. Real readers are subjects in history, living in social formations, rather than subjects of a single text (Willemen sitert i Morley 1980b: 169).

Han tok nok litt ekstra i siden *Screen*-miljøets tekst-determinisme syntes å stå i veien for hans empiriske prosjekt.⁸ Men også i dag markerer f.eks. Justin Lewis unødig kraftig skillet mellom (a) teksttolkninger (»critical interpretations«), som er spekulative og utforsker tekstens mening, og (b) utforskning av den mening en tekst har for et bestemt publikum. Når vi ønsker å kartlegge hvordan ulike mennesker tolker tekster er vi i følge Lewis

forced to play our literary game by the rules of social science [...] We are no longer exploring the art of the possible, but the realm of historical specificity (Lewis 1994: 19).

Det ville være meningsløst å hevde at denne distinksjonen ikke er nyttig, men poenget mitt er at

både Lewis' og Morleys utspill er egnet til å blokkere en nærmere undersøkelse av hvordan de to tilnærmingene *overlapper* hverandre. De avskjærer dermed tolkningsteoretisk kunnskap som kunne styrket det teoretiske grunnlaget for empiriske arbeider. Skulle jeg antyde noen forbindelser mellom »teksttolkninger« og »det som skjer empirisk«, kunne jeg gjøre det i tre punkter. (1) Det finnes tolkninger som tar sikte på å avdekke leserens aktiviteter (Eco 1962, Iser 1978, 1989, Fish 1980). (2) Både »ekspertens« og »vanlige folks« lesning er underlagt en rekke felleskulturelle rammebetingelser. (3) Det finnes en rekke *formidlende faktorer* mellom akademiske tekstlesninger og vanlige folks møte med tekster – undervisningsinstitusjoner, den kulturelle offentlighet etc. Disse formidlende faktorene bidrar til å skape – ikke en *uoverstigelig kløft* – men et *dialogisk forhold* mellom akademiske tekstlesninger og »hva som skjer empirisk«.

Så langt har jeg knyttet en rekke forbindelser mellom antiessensialisme og resepsjonsforskning. I det følgende vil jeg gå nærmere inn på teoretiske problemer knyttet til tekstens forvitring og leserens frihet, problemer som har oppstått i antiessensialismens kjølvan.

Tekstens forvitring

Undermineringen av teksten har i økende grad satt sitt preg på deler av medieforskningen. Som jeg nevnte, har blant annet begripelighetsforskning nærmest blitt et tilbaketrukket stadium. Dette er ikke til hinder for at man innenfor skoleverket fremdeles spør hvorvidt elever og studenter har *forstått* teksten. Men resepsjonsforskere kan argumentere for at dette er et irrelevant spørsmål i deres sammenheng, siden de eneste forståelser av tekster som faktisk finnes, er de slutninger som hele tiden foretas – foran bokstaver, lyd og bilde – av vanlige mennesker. Den antiessensialistiske pluralismen har ledet oss bort fra å snakke om *misforståtte* lesninger. Vi er blitt henvist til å snakke om *ulike* lesninger. En eksamenskandidat er selvfølgelig avskåret fra, gjennom en slik argumentasjonstype, å kunne »lese« pensum etter eget for godtbeholdende. Kandidaten testes for å finne ut om han har forstått pensum korrekt. Dette er også tilfellet når pensum består av resepsjonsteoretiske utlegninger om at tekster ikke har annen mening enn den ulike lesere tillegger dem, eller dekonstruksjonistiske teorier om hvordan teksters mening stadig forskyves på grunn av »signifikantenes frie spill«.

Aner vi således en viss tendens til »dobbel bokholderi«? Jeg er tilbøyelig til å mene det.

Utviklingen av dette synet på tekstens mening har skjedd gradvis. Den danske resepsjonsforskningen, hvis program for en stor del er utformet av Klaus Bruhn Jensen, opererte i utgangspunktet med en idé om at »tekstens mening« skulle sammenlignes med den mening ulike lesere fikk ut av den (Bruhn Jensen 1988). Et tilsvarende opplegg lå også til grunn for Morleys »Nationwide«-prosjekt (Morley 1980a). Undersøkelsen var basert på Hall sin teori om at tekster ble »dekodet« på ulike måter. Han opererte med henholdsvis »preferred«, »negotiated« og »oppositional reading« ut fra i hvilken grad leseren utøvde motstand mot normen (Hall 1980). Verken Morley eller Bruhn Jensen forsøkte seg imidlertid på å formulere noen »preferred meaning«, og etterhvert brøt også det teoretiske grunnlaget for en slik mening sammen. Teksten har ingen mening utover den de enkelte lesere skaper i sitt møte med den, ble det vanlig å hevde. En kritikers lesning av en tekst er ikke mer enn en redegjørelse for én persons resepsjon av teksten – kritikerens egen, som Schröder sa (Schröder 1988: 7).

Justin Lewis presser i et intervju Stuart Hall på spørsmålet om hvem som skal kunne stille opp normen for »preferred meaning«. Hall mener at forskeren må gjøre det. Han må lese så mye som mulig ut av teksten, så nøytralt som mulig. Ian Angus repliserer, som Schröder, at dette jo ikke blir annet enn forskerens dekoding (Hall 1994, s 264-7). Problemet de her støter på, kunne vært taklet langt bedre om de hadde hatt et mer nyansert forhold til tekstlesninger. Sekkebegrepet »decoding« hindrer dem i å se at det finnes en rekke ulike *lesningsstrategier* tilpasset ulike formål. Forøvrig virker formålet med lesningen også avgjørende inn på tolkningsfriheten.

Ser man en film for forlystelsens skyld, virker gjerne et mangfold av tolkningsmuligheter berikende for opplevelsen. Skal man skrive en fortolkning av filmen i en akademisk sammenheng, må man forholde seg på en ganske annerledes og strammere måte i forhold til hva som kan aksepteres; og leser man en lovtekst som del av en juridisk prosess hvor man skal felle en dom, er man pålagt å lande på *en* rimelig tolkning. På denne bakgrunn ser vi også at et forsøk på en generell vurdering av polysemi, som ikke tar høyde for formålet med lesningen og konteksten den foregår i, blir et håpløst prosjekt. Innsikter om den metastyring våre tekst-

tolkninger er underlagt, samt hvordan ulike formål virker formende på lesningen, finnes imidlertid best utviklet innenfor de tolkningsteorier som Lewis og en rekke andre resepsjonsteoretikere ynder å avvise som irrelevante for sine empiriske prosjekter.

Den antiessensialistiske underminering av teksten leder til at Klaus Bruhn Jensen forlater tekstbegrepet til fordel for en søken etter et begrepsapparat som kan konseptualisere prosessene knyttet til leserens aktiviteter (Jensen 1991). Fiske kaster ikke bare tekstbegrepet over bord – den tilspissede kampen mot essenser sørger for at publikumsbegrepet går samme vei. »There is no text, there is no audience, there are only the processes of viewing«, skriver han (Fiske 1989: 57).

I utgangspunktet har antiessensialismen, i forenklingen av Kants observasjoner, hatt vår forståelse av *verden* som angrepspunkt. Den har vært uttrykt som et generelt poeng om vår tilgang til verden. »...there is no such thing as *the way the world is*«, hevder Nelson Goodman (1988: 6) – en av de som var tidlig ute med slike talemåter – »The world is as many ways as it can be truly described, seen, pictured, etc« (ibid). For Goodman, som for Kant, er dette et *allment* poeng som angår språkets forhold til verden. Karakteristisk for dem som ikke helt har tatt dette inn over seg, er imidlertid behovet for å minne om poenget i mer *partikulære* tilfeller. De har da, som vi har sett, gått løs på tekst, publikum, subjekt etc med antiessensialismens credo: »...there is no such thing as [...]«. Idéen bak denne øvelsen har vel vært å rense hodene våre for forestillinger om at vi taler i universelt gitte kategorier, og gjøre oss oppmerksomme på at vi bare er mennesker som vikler oss inn og ut av våre høyst menneskelige begreper. Men, som jeg vil vende tilbake til, denne talemåten kan forlede oss til å opprettholde rester av essensialismen.

Eco patroljerer fortolkningsgrenser

Umberto Eco er blant de som har markert seg sterkt i kampen for å motbevise at »anything goes« teoretisk. Han søker å vise at det er grenser for hvordan tekster kan tolkes. Etter at han hadde tatt opp temaet i artikkelen »Intentio Lectoris – The state of the Art« (1988) møtte han Richard Rorty og Jonathan Culler til seminardiskusjon om temaet i 1990.

Det mest interessante bidraget Eco kommer med, slik jeg ser det, er forslaget om å skille mellom *fortolkning* og *bruk* av tekster.⁹ Han knytter dette skillet videre til sin distinksjon mellom *fortolkning* og *overfortolkning* (Eco 1992). Ifølge Eco bruker eller overfortolker vi en tekst når vi leser den parodisk, når vi viser hvordan den kan leses i forhold til »different cultural frameworks«, eller når vi bruker teksten til helt egne formål, som han sier (Eco 1992: 68-69). Men hverken Rorty eller Culler har noe til overs for distinksjonen. Mens Rorty fremholder at »all anybody ever does with anything is to use it« (Rorty 1992: 93), hevder Culler (1992) at det er når folk bruker tekster til helt egne formål at lesningene blir interessante; ikke minst ser vi dette hos Eco! Og i *The Limits of Interpretation* (Eco 1990), som trolig ble ferdigstillet etter de kritiske bemerkningene, har Eco delvis oppgitt distinksjonen. Culler har trolig rett i at Eco er mer komfortabel med å sprengne enn å patroljere grenser. Etter ikke å ha kunnet motstå fristelsen til visse overdrivelser i et essay om Jorge Luis Borges, unnskylder han seg med følgende fotnote:

I understand that such an instance of reading goes against all the appeals to interpretive prudence that I have disseminated throughout the present book. But, as I said in 3.8, it is frequently very hard to keep the boundaries between *use* and *interpretation*. Sorry (Op.cit: 162).

Det er imidlertid mulig å få litt mer ut av distinksjonen enn Eco foreløpig har gjort. Ikke minst er det interessant å merke seg at Kirsten Drotner forsvarer en tilsvarende distinksjon innenfor empirisk orientert resepsjonsforskning (1993). Hun ønsker å skille mellom *resepsjonsstudier*, som undersøker ulike menneskers tolkning av samme tekst, og *etnografiske studier*, som undersøker hvordan mennesker i en sosial gruppe bruker og bearbejder tekster de støter på i sin hverdag. Mens resepsjonsstudiene ville kunne konsentrere seg om det Eco kaller *fortolkning*, ville de etnografiske studier i høyere grad vende seg mot det han kaller *bruk*. En nærmere undersøkelse av de metaregler som styrer vår omgang med tekster – i retning av det vi kaller *fortolkning*, eller i retning annen *bruk* – ville være et vesentlig bidrag til vår kunnskap på dette området.

Når jeg ennå ikke vil forlate Ecos leting etter måter å begrense polysemien, er det fordi hans forslag tydeliggjør hvor lett spørsmål om polysemi og om tekstens ontologi sammenfiltres. I forbindelse med at han ønsker å vekke til live Karl Poppers fal-

sifikasjonsprinsipp til anvendelse på teksttolkninger (!) skriver han følgende:

if there are no rules that help to ascertain which interpretations are the »best ones«, there is at least a rule for ascertaining which ones are »bad«. This rule says the internal coherence of a text must be taken as the parameter of its interpretations (1990: 60).

Eco appellerer her til »the internal coherence of a text«. For pragmatikere som Rorty og Fish finnes det ingen indre sammenheng i teksten som leseren kan ta utgangspunkt i – tvert imot; den indre sammenhengen i teksten blir til gjennom lesningen. På dette punktet, som angår tekstens ontologiske status, er Eco meget famlende. Dels forsvarer han teksten som en gitt størrelse hvor meningen *finnes*: »the interpretation must speak of something which must be found somewhere, and in some way respected« (op cit: 7), han snakker om »interpreting according to a given meaning« (op cit: 38), dels snakker han om at teksten *lages*: »the text is an object that the interpretation builds up« (op cit: 59). Eco synes således å ha vanskeligheter med å bestemme seg for om tekstens mening danner *utgangspunkt* for tolkningsprosessen, eller om den er et *produkt* av den samme prosessen.

Richard Rortys vokabular

Mer sikker på sin ontologi er tilsynelatende Rorty. Han mener den er både utgangspunkt og produkt – eller for å si det på en annen måte – han ønsker å utdeltiggjøre distinksjonen mellom å *finne* et objekt og å *lage* det.

We don't exactly make them, nor do we exactly find them. What we do is to react to stimuli by emitting sentences containing marks and noises such as 'rock', 'quark', 'mark', 'noise', 'sentence', 'text', 'metaphor' and so on. We then infer other sentences from these, and others from those, and so on – building up a potentially infinite labyrinthine encyclopedia of assertions. These assertions are always at the mercy of being changed by fresh stimuli, but they are never capable of being *checked against* those stimuli. [...] The encyclopedia can get *changed* by things outside itself, but it can only be *checked* by having bits of itself compared with other bits. You cannot *check* a sentence against an object, although an object can *cause* you to stop asserting a sentence. You can only check a sentence against other sentences, sentences

to which it is connected by various labyrinthine inferential relationships (Rorty 1992: 100).

Dette oppsummerer kjernen i Rortys konstruktivistiske program. Han forsvarer en epistemologi som er basert på koherens innenfor et begrepssystem, men hvor verden ikke kan fortelle oss hvilket språk den bør bli beskrevet i. Siden Rorty ikke finner grunn til å skjelne mellom naturskapte og menneskeskapte objekter – alt betraktes ut fra de »stimuli« vi mottar fra dem, hva enten det dreier seg om tekster, steiner eller andre objekter – blir vår forståelse av tekster helt parallell til vår forståelse av verden ellers. Derfor er han heller ikke villig til å snakke om at »prikkene« har hatt sammenheng før en leser skaper sammenheng mellom dem. Han gjør sitt beste for å underkommunisere at en slik tidligere sammenheng faktisk er en *forutsetning* for tekstens eksistens; uten at forfattere så visse sammenhenger mellom »prikkene« de setter sammen ville ingen tekst bli produsert.

The coherence of the text is not something it has before it is described, any more than the dots had coherence before we connected them. Its coherence is no more than the fact that somebody has found something interesting to say about a group of marks and noises – some way of describing those marks and noises which relates them to other things we are interested in talking about (Rorty 1992: 97).

Vi kan beskrive »prikkene« (»the dots«) som ord i det engelske språk, som vanskelige å lese, som et Joyce-manuskript, som verdt en million dollar, som en tidlig versjon av Ulysses etc, fortsetter Rorty (ibid). Men slik han skriver fremstår det ikke klart at »prikker« er *en av mange* beskrivelser på samme nivå som »Joyce-manuskript«. Dette er imidlertid den eneste akseptable posisjon for en virkelig antiessensialist. Det fremstår mer som om det *egentlig* er »prikker« (evt »marks« og »noises«) vi konfronteres med, og *deretter* finner vi alle disse måtene å beskrive dem på.

En annen problematisk side ved Rortys tekstsyn er at han ynder å underkommunisere at sammenhengene har som sin forutsetning et språk og en kultur: »This coherence is neither internal nor external to anything; it is just a function of what has been said so far about those marks« (op.cit: 98).

Den kulturelle kunnskap er til stede i hans beskrivelser, problemet er bare at den er *skjult* i uvante beskrivelser som: »things we are interested in tal-

king about«, »what has been said so far« eller lignende. Dette fenomenet er et av hovedproblemene med det jeg har kalt subjekt-sentrerte beskrivelser generelt. De har en tendens til ikke å få med seg det kulturelle rammeverket subjektets produktive aktivitet foregår innenfor. Både innenfor resepsjonsteoretiske og konstruktivistiske retninger kan det lede til en overvurdering av subjektets frihet.

Is there something fishy in this class?

Med av-essensialiseringen av teksten ble det vanlig å hevde at teksten dannet en struktur med en rekke åpninger hvor leseren var fri til å »dikte med« ut fra egen forståelse og sensibilitet. Denne typen beskrivelser har både Roman Ingarden og hans elev Wolfgang Iser bidratt med. I deres kjølvann har det oppstått diskusjon om hvor mye teksten bidrar med og hvor mye leseren bidrar med – et spørsmål som i utgangspunktet er reist for å antyde noe om tekstens polysemi og leserens frihet. Det er på dette spørsmålet Stanley Fish ser sitt snitt til å dra teppet vekk under de andre debattantene med sin påstand om at »there is no distinction between what the text gives and what the reader supplies; he supplies *everything*« (1989: 77). En annen av Fish sine ytringer som er egnet til å skape problemer, er denne: »linguistic and textual facts, rather than being the objects of interpretation, are its products« (1980: 9).

Det vi er vitne til her, kan beskrives som en slags amerikansk avart av den radikaliserende hermeneutikken som gjerne forbindes med Heidegger og Gadamer – en bevegelse fra å betrakte fortolkning som noe som må til idet forståelsen møter problemer, til å hevde at fortolkning skjer hele tiden. Dette er det som får Gadamer til å insistere på at hermeneutikken ikke lenger er en metode, men en disiplin som reflekterer over vår væren som fortolkende vesener (1989). I den moderne hermeneutikkens forståelse er alle fakta vi registrerer produkter av en fortolkningsaktivitet; også den enkle identifisering av bokstaver, ord og andre »textual facts«.

Leser vi, i sitatet over, begrepet »interpretation« i dagligspråkets mening, kan Fish fremstå som radikal apologet for leserens frihet. Men leser vi hans utsagn om at »textual facts« er produkter av »interpretation« i tråd med den moderne hermeneutikkens syn, er utsagnet like radikalt som å si at »vi finner ut hva som står i teksten når vi leser

den«. At det ikke er noen »distinction between what the text gives and what the reader supplies«, kan heller ikke komme særlig overraskende siden leseren er uunnværlig for at tekstens mening skal realiseres. Og når Fish sier at leseren »supplies *everything*«, kunne han like gjerne sagt at »det dannes ingen mening uten at leseren medvirker i prosessen«, eller enda enklere: »tekster leser ikke seg selv«. Eller han kunne snudd det hele og sagt at *teksten* »supplies *everything*« – for teksten er jo også konstitutiv for lesningen: uten tekst, ingen lesning – men det ville vært kjedelig og lite originalt siden nykritikerne alt har sagt det. På denne bakgrunn er det ingen grunn til å la seg overraske av at Fish i praksis fremstår som en ivrig nærleser av tekstlige detaljer og at han anser leseprosessen som stramt veiledet av de felles fortolkningsregler som deles i »an interpretive community«. For Fish er slett ingen relativist, han bare dyrker kunsten å fremstå som en.¹⁰

Det er noe briljant ved Fish. I alle fall om man kan sette pris på å se en slu retoriker i aksjon uten å ergre seg for mye. Han tar den antiessensialistiske kritikken av teksten i all sin tyngde, samtidig som han bare fortsetter å gjøre det hans forgjengere har gjort: nærlese tekster. Således har Fish, under dekke av det motsatte, geleidet de nykritiske metoder inn i en antiessensialistisk tid. Det eneste som er oppgitt, er nykritikkens teoretiske legitimering i den objektive tekst.¹¹ Fish har således hele tiden vært en *skapnykritiker*. Det kan se ut som om han allerede har en fot ute av skapet når han går i rette med de som er interessert i »the cultural text« og hevder at deres budskap er at »if you want to know what is really going on in literature, look elsewhere« (Fish 1993). Foruten at Fish ved denne holdningen nærmer seg den nykritikken han detroniserte på vei til sin akademiske posisjon, er det et spørsmål om han ikke også på annen måte motsier sine egne prinsipper. For er det noe Fish i det hele tatt har lært oss, er det at den som bare ser teksten er blind – det er kun gjennom at man ser andre steder også – til den kunnskap som deles i »an interpretive community« – at en tekst gjennom fortolkningsakten kan konstitueres og leses. Når Fish beklager seg er det derfor *ikke* fordi noen ser andre steder, men fordi de ser andre steder enn Fish liker!

Det ufullstendige oppgjør

Som jeg var inne på kan man tidvis få inntrykk av at Rorty oppfatter »prikker« som en beskrivelse på

et mer primært nivå enn »tekst«. Det kan virke som om han opererer med et *primært* nivå hvor det finnes enkle materielle størrelser som vi på et *sekundært* nivå velger å beskrive som tekster, romaner, spennende etc. Men egentlig motsetter Rorty seg ethvert slikt skille mellom hvordan noe *er* og hva vi kaller det.

There is no point at which we can draw a line between what we are talking about and what we are saying about it, except by reference to some particular purpose, some particular *intentio* which *we* happen, at the moment, to have (Rorty 1992: 98).

Det er kun med henvisning til en bestemt hensikt at vi kan skille mellom »prikker« og hva vi skulle finne på å si om dem. Spørsmålet som da melder seg er: Hva er Rortys hensikt? Det eneste brukbare svaret jeg kan se, er at hans *subjekt-sentrerte* beskrivelser skal fungere terapeutisk; at hensikten er å løsrive oss fra den *objekt-sentrerte* essensialismen. Han markedsfører »making« over »finding« slik at det menneskeskapte skal bli tydeligere for oss igjen. Måten han gjør det på, har imidlertid begrensede utsikter, siden det neppe er mange som vil finne det interessant å snakke om hvilke »prikker« de har forbundet når de kan snakke om hvilke bøker de har lest, eller hva de synes om en ny tekst. Rortys vokabular svarer dårlig til den sentrale fornemmelsen vi har overfor slike objekter: de er kulturskapte og *meningsbærende*.

En annen forklaring kan være at Rorty ikke har gitt avkall på den essensialistiske ontologi; han har nøydt seg med å redusere den så langt det lot seg gjøre. Noen ytterligere reduksjon er knapt mulig når de ynkelige rester av det gamle metafysiske »verk« ligger presset sammen i »marks«, »dots« og »stimuli«. Pussig nok synes således en av de mest hardtslående antiessensialister å være svak for den gamle metafysiske ontologi når dagen lir på.

Et tilsvarende problem er forbundet med antiessensialismens mest populære slagord. For hva innebærer det egentlig å si at »there is no such thing as a text«? Om det betyr at teksten »an sich« ikke er tilgjengelig kan man se det som en repetisjon av Kants allmenne poeng for tekstens del. Men denne repetisjonen burde være unødvendig siden den ikke bringer noen ny informasjon etter at vi har blitt opplyst om at *ingenting* kan forstås »an sich«. Den eneste muligheten for at utsagnet om teksten bringer noen ny informasjon, er at poenget *ikke* er gyldig for andre fenomener enn det som nevnes – eller

at det i alle fall finnes områder hvor poenget ikke er gyldig. Det inngir således håp til den som ikke ønsker å oppgi den metafysiske ontologi. Vedkommende kan reagere med å redusere den i stedet for å kvitte seg med den. Han kan fjerne »tekst« og »publikum«, men beholde »prosesser« (Fiske, Bruhn Jensen) – eller han kan fjerne »tekst« og beholde »dots« og »stimuli« (Rorty) – *det* forstår vel alle at *virkelig finnes*. Slik tenker den som bare har foretatt et halvveis oppgjør med essensialismen. Et fullstendig oppgjør leder til innsikt om at hverken »dots«, »stimuli« eller »prosesser« er mer *egentlige* enn »tekst«. De er alle begreper som er skapt av mennesker i samvirke med deres omgivelser.

Ontologi og polysemi

Det har tidligere vært vanlig å betrakte den kulturelle kunnskap, som både er *konstitutiv* for tekstens tilblivelse og nødvendig for lesningen av den, som noe teksten selv bærer med seg. Som følge av antiessensialistiske angrep har mange forlatt denne forestillingen om tekstens natur til fordel for en mer redusert ontologi. De har sett det som leserens oppgave å bringe med seg den kulturelle kunnskap som kan gi teksten mening. Vi har dermed fått en leser som like mye *skaper*, som *oppdager*, tekstens mening. At leseren tar aktivt del i konstitueringen av teksten, betyr imidlertid ikke at han har frihet til å lese den som han vil. Det er helt avgjørende at vi skiller mellom *aktivitet* og *frihet*. »Skaper leseren tekstens mening?«, er et helt annet spørsmål enn »Bestemmer leseren fritt tekstens mening?«. Både Fish og Rorty bruker mye energi på å besvare det første spørsmålet positivt. Men måten de gjør dette på, kan lett lede til den misforståelsen at de også vil besvare det andre spørsmålet positivt. Ved å skjule distinksjonen mellom aktivitet og frihet kan både Fish og Rorty formulere slagordlignende uttalelser som fremmer en relativistisk image. Skulle vi se nærmere på hva i deres retorikk som skaper misforståelser, kunne vi kanskje kalle det et slags »dobbelt bokholderi« i anvendelsen av noen sentrale begreper. Jeg har allerede påpekt hvordan Fish leker med to betydninger av begrepet »interpretation«. Når pragmatikere, som Rorty, hevder at vi *konstruerer* meningen i tekster, og at vi ikke finner den, kan vi ikke gi dem rett uten først å presisere at vi konstruerer, eller snarere *rekonstruerer*, i henhold til en kulturell praksis – »vi« som isolerte enkeltindivider må ikke forveksles

med »vi« som kulturelt fellesskap. Overgangen til subjekt-sentrerte beskrivelser må suppleres med en kraftig oppgradering av det kulturelle fellesskapet det lesende subjekt opererer innenfor. Ellers kan den kulturelle kunnskap som til nå har sørget for tekstens stabilitet, bli hjemløs etter at den har blitt drevet ut av teksten. En annen måte å beskrive den misforståelsen jeg her advarer mot, er å se den som en sammenblanding av spørsmålet om tekstens ontologi og dens polysemi. For den som forveksler aktivitet med frihet, vil en reduksjon av tekstens ontologi også synes å medføre økt polysemi.

For å demme opp mot relativistiske tendenser som følge av vendingen mot et subjekt-sentrert vokabular, er det viktig å understreke at tekster har mening *i* en kultur – en mer eller mindre *felles kultur* som vi sosialiseres inn i. Derfor er vi i høy grad enige om hva tekster betyr. Det er også grunnlaget for at vi kan sende hverandre skriftlige beskjeder, skrive artikler, teste kunnskap og sende kjærlighetsbrev; kort sagt – for at vi i det hele tatt kan kommunisere med hverandre! Jeg sier ikke med dette at forfatterens og leserens kompetanse må være identiske – det har jeg knapt nok følelsen av at de er når jeg leser mine egne tekster – men en betydelig overlappende kunnskap er nødvendig.

Nå skal jeg ikke bare insistere på at kunnskapen som muliggjør tekstlesninger er felles. Det er all grunn til å stille spørsmål ved et monolittisk kulturbegrep som utradierer forskjeller mellom verdisyn, erfaringer og subkulturell tilhørighet. Både det enkle faktum at vi beveger oss i retning et multikulturelt samfunn, og at vi ellers har blitt mer oppmerksomme på marginaliseringen av en rekke Andres perspektiver, gjør en større toleranse for polysemi og meningspluralisme naturlig. Det leder også mot en interesse for hvordan tekster, når de møtes med ulik kulturell kompetanse, kan ses og reproduseres på nye måter. Vi står overfor mange mangelfullt utforskede spørsmål her. Ikke bare spørsmål omkring hvordan ulike sosiokulturelle grupper forstår eller fortolker ulike tekster. Men også om de mer eller mindre eksplisitte regler vår omgang med tekster er underlagt, både når vi leser og snakker om tekster i uforpliktende sammenhenger og når det skjer innenfor en akademisk ramme.

Konklusjon

Jeg har pekt på sammenhenger mellom antiessensialismen og fremveksten av resepsjonsforskning.

Det jeg først og fremst ønsker å vise, er hvordan misforståelser, som følge av en omlegging til et antiessensialistisk vokabular, kan lede til en underminering av nyttige begreper og en ufundert relativisme. Det begrepet jeg først og fremst har tatt for meg her, er tekstbegrepet. Den gradvise nedbygging og avliving av dette begrepet er et resultat av en pågående *reduksjon* av metafysiske begreper og ikke en *avskaffing* av disse. Straks man har avskaffet den metafysiske ontologi, vil man ikke kunne se »prosesser«, »dots« e.l. som noe mer essensielt enn begrepet »tekst«. Det er derfor helt legitimt å bruke tekstbegrepet. Men vi kan selvfølgelig ikke betrakte tekstens mening som noen konstant iboende størrelse nedfelt i teksten selv – tekster har mening *i* kulturer; *for noen*. Med hensyn til de relativistiske tendensene til å overvurdere subjektets frihet, har jeg argumentert for at vi ikke må skjule det kulturelle rammeverket subjektet opererer innenfor når det konstruerer tekster, eller forkle felles kulturell aktivitet som individuell og autonom. Jeg har derfor insistert på viktigheten av å skille spørsmålet om *aktivitet* fra spørsmålet om *frihet*. At vi konstruerer tekster, betyr ikke at vi er frie til å lese dem etter eget forgodtbefinnende. For å besvare spørsmålet om frihet, eller polysemi, må vi ta med oss våre tolkningsteoretiske innsikter og vende oss mot empirien – vel vitende om at spørsmålet ikke kan besvares generelt og løst fra det formål eller den sammenheng tekstlesningen inngår i.

Jeg vil avslutte med å knytte noen bemerkninger til en problematikk som kunne sies å ligge under hele feltet. Det jeg har i tankene er subjekt/objekt-problematikken. Og jeg vil gjøre det med utgangspunkt i to sitater. I boken *Principles of Literary Criticism* (1926) slo I. A. Richards et slag for en psykologisk orientert litteraturkritikk. Han sa at

We continually talk as though things possess certain qualities, when what we ought to say is that they cause effects in us of one kind or another, the fallacy of 'projecting' the effect and making it a quality of its cause tends to recur (1926: 21).

Han hevdet således at vi burde foretrekke subjekt-sentrerte beskrivelser fremfor de objekt-sentrerte. Det samme budskapet har vi også fått fra en rekke resepsjonsteoretikere som har bedt oss erstatte utforskningen av tekstlig mening med undersøkelser av den mening leseren skaper. Men et sitat som kan stille spørsmålet litt mer åpent er følgende ord fra

Santayana: »Beauty is pleasure regarded as the quality of a thing« (Santayana sit. i Wimsatt 1970:28). Selv om Santayana sier at »beauty is pleasure« og derigjennom synes å foretrekke den subjekt-sentretre beskrivelsen, gjør ikke sitatet det illegitimt å snakke om objektets skjønnhet. Beskrivelsen av tingen og av opplevelsen av tingen synes å være like legitime – det gis intet enkelt valg mellom det subjekt-sentrerte og det objekt-sentrerte vokabular. Men det vi kanskje minnes om, er det relative moment i våre dommer. Alt som er vakkert for den ene, er ikke like vakkert for den andre. Så samtidig som sitatet slår an en pluralistisk tone som åpner både for beskrivelser av tekster og lesninger, minner det oss om at tekstlige egenskaper alltid finnes *for noen*. Et viktig argument i dette essayet har imidlertid vært at disse »noen« ikke er individuelle subjekter kastet ut i tekstlesning for første gang, men at de er sosialisert inn i en mer eller mindre felles kultur hvor evnen til både å skrive og lese tekster er sentral kulturell kompetanse. Derfor kan disse »noen« utgjøre store grupper som gir godt grunnlag for å beskrive de opplevde tekster også i et objekt-sentrert vokabular. Og i den pluralistiske tonen, hvor både studier av tekster og av lesere fremstår som legitime aktiviteter, tenker jeg å avslutte dette essayet.

Noter

1. Søren Kjørup omtaler dette som et halvveis oppgjør med positivismen (1985).
2. Positivismen og behaviorismen, som dannet det vitenskapelige grunnlaget for hovedstrømningen i den klassiske amerikanske massekommunikasjonsforskningen, spilte etter hvert fallitt og vi fikk en »krise« i forskningen. Et spesialnummer av *Journal of Communication* (1983), som bar tittelen »Ferment in the field«, drøftet »paradigme problemer«, som enkelte kalte det.
3. En viktig institusjonell årsak til denne forskningens popularitet er naturligvis at den tilbyr et bekvemmelig møtested for samfunnsvitere og humanister. Begge kan nyttiggjøre seg sin tidligere kompetanse; humanistene om teksttolkning og samfunnsvitene om sosiale aktørers mediebruk og meningsdannelse.
4. Blant de som stilte seg mer kritisk til de politiske følgene var bl.a lb Bondebjerg. Han hentet i siste halvdel av 80-tallet argumenter mot dyrkingen av lesers frihet og såpeoperaenes kvalitet fra kritisk teori (Bondebjerg 1987,1988).
5. Riktignok har kritikerne i liten grad tatt tak i det teoretiske grunnlag Fiske utleder sin polysemiforståelse fra. I hovedsak kan dette spores til fire kilder. (1) Fra Roland Barthes låner han bl.a begrepet »play«, fra (2) Umberto Eco henter han begrepet »aberrant decoding«, og hos (3) Michail Bakhtin finner han begrepet »heteroglossia« og hos (4) Volosinov »multiaccentuality«.
6. Schröder gjorde seg på siste halvdel av 80-tallet bemerket gjennom sin forskning på *Dynastiet*. Han provoserte gjennom sine forsøk på å måle teksters kvalitet empirisk – bl.a ved hjelp av en konsekvensetikkk – og gjennom sitt forsøk på totalt å undergrave tekstfortolkningenes legitimitet. På 90-tallet har han imidlertid forsvart både tekst og medier som synes å forsvinne i »de etnografiske studier« (1993). Han har også søkt å gi Fish' begrep »interpretive communities« et bedre empirisk fundament (1994).
7. Uttrykket »anything goes« har blitt et enkelt men populært angrepsobjekt for folk som vil markere seg som motstandere av relativistiske tendenser uten å ta sjansen på å angripe posisjoner som noen virkelig holder. Det stammer fra Paul Feyerabend's *Against Method* (1978), og han bruker det på en helt annen måte enn Morley gjør. Hans poeng er ikke at »hva som helst går«, i den forstand at enhver teksttolkning f.eks er akseptabel. Han skriver om vitenskapens utvikling, og poenget er ikke at alt godtas innenfor en tradisjon (el. paradigme), poenget er at det er umulig å finne *allmene kriterier* som overlever de ulike tradisjoner. For dem som finner det vanskelig å leve uten noe slikt allment kriterium tilbyr han det enkle: »anything goes«. Det har i alle fall den fortjenesten at det, i motsetning til de fleste andre faste kriterier, ikke virker hemmende på nytenking!
8. Justin Lewis har bidratt med meget interessante observasjoner fra et empirisk perspektiv. Han hevder bl.a at en teksts polysemi ikke er til hinder for dens innflytelse. Det kan til og med forholde seg omvendt. En teksts polysemi, dens tvetydighet, kan gjerne være *forutsetningen* for dens gjennomslagskraft (1994: 28).
9. Utover på 70-tallet utviklet en rekke skribenter med tilknytning til det engelske tidsskriftet *Screen* teorier om hvordan tekster posisjonerte lesere. Dette gjorde de bl.a med utgangspunkt i Althussers ideologiteori og psykoanalytisk teori.
10. Han introduserer dette i *The Role of the Reader* (Eco 1979), tar det opp igjen i artikkelen »Intentio Lectoris [...]« (1988), og forsvaret det i innledningsforedraget til debatten med Rorty og Culler i 1990. Men i en bearbeidet utgave av »Intentio Lectoris [...]« som har kommet med i artikkelsamlingen *The Limits of Interpretation* (Eco 1990) er distinksjonen sterkt nedtonet.
11. Fish forteller åpent og instruktivt om sine manøver i introduksjonskapittelet til *Is There a Text in This Class?* (1980).
12. Det bør kanskje legges til at Fish i en del av sine tidlige arbeider har supplert en undersøkelse av hvilken mening en tekst har med spekulasjoner om hvilken effekt teksten har på leseren underveis i leseprosessen. Dermed har han beveget seg noe utover rammene til den tradisjonelle nykritikken.

Litteratur

- Allen, Robert C. (1985) *Speaking of Soap Operas*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Ang, Ien (1985) *Watching »Dallas«: Soap Opera and the Melodramatic Imagination*. London: Methuen.
- Barthes, Roland (1970) *S/Z*. Paris: Seuil.
- Barthes, Roland (1973) *Le Plaisir du texte*. Paris: Seuil.
- Bondebjerg, Ib (1987) »Aristokratisk radikalisme – aristokratisk populisme«. i *Information*, 22.1.87. København.
- Bondebjerg, Ib (1988) »Kritisk teori, æstetik og receptionsforskning«, i *Nordicom Information* no 3.
- Brunsdon, Charlotte (1989) »Text and Audience« i Ellen Seiter, Hans Borchers, Gabrielle Kreutzner, Eva-Maria Warth (eds) *Remote Control*. London: Routledge.
- Curran, James (1990) »The New Revisionism in Mass Communication Research« *European Journal of Communication* vol 5 no 2-3 June.
- Culler, Jonathan (1975) *Structuralist Poetics*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Culler, Jonathan (1980) »Literary Competance« i Jane Tompkins (ed) *Reader-Response Criticism: From Formalism to Post-Structuralism*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Culler, Jonathan (1981) *The Pursuit of Signs: Semiotics, Literature and Deconstruction*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Culler, Jonathan (1992) »In defence of overinterpretation«, i Stefan Collini (ed) *Interpretation and overinterpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Derrida, Jacques (1967) *De la grammatologie*. Paris: Minuit.
- Derrida, Jacques (1968) *Marges – de la philosophie*. Paris: Minuit.
- Drotner, Kirsten (1993) »Medieetnografiske problemstillinger – en oversigt« *Mediekultur* 21.
- Eco, Umberto (1979) *The Role of the Reader*. Bloomington: Indiana University Press.
- Eco, Umberto (1988) »Intentio Lectoris – The state of the Art« i *Differentia* Vol. 2 (Spring) s. 147-168. Eco, Umberto (1990) *The Limits of Interpretation*. Bloomington: Indiana University Press.
- Eco, Umberto (1992) »Overinterpreting texts« i Stefan Collini (ed) *Interpretation and overinterpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ferment in the Field (1983) *Journal of Communication*, vol. 33, nr. 3.
- Feyerabend, Paul (1978) [1975] *Against Method*. London: Verso.
- Fish, Stanley (1980) *Is there a text in this class?* Cambridge MA: Harvard University Press.
- Fish, Stanley (1989) *Doing what comes naturally*. Durham: Duke University Press.
- Fish, Stanley (1993) »Why Literary Criticism is like Virtue«, *London Review of Books*, Vol. 15 no 11, June.
- Fiske, John (1989) »Moments of television: Neither the text nor the audience« i Ellen Seiter, Hans Borchers, Gabrielle Kreutzner, Eva-Maria Warth (eds) *Remote Control*. London: Routledge.
- Gadamer, Hans-Georg (1989) *Truth and Method*. London: Sheed & Ward.
- Goodman, Nelson (1988) [1968] *Languages of Art*. Indiana: Hackett Publishing Company Inc.
- Hall, Stuart (1980) »Encoding/Decoding« i Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe and Paul Willis (eds) *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson.
- Hall, Stuart (1994) »Reflections upon the Encoding/Decoding Model: An Interview with Stuart Hall« i Justin Lewis & Jon Cruz (ed) *Viewing, Reading, Listening, Audiences and Cultural Reception*. Boulder: Westview Press.
- Iser, Wolfgang (1978) *The Act of Reading*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Iser, Wolfgang (1989) *Prospecting: from reader response to literary anthropology*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Jauss, Hans Robert (1989) »Resepsjonsteorien – et tilbakeblikk på dens ukjente forhistorie« *Agora* nr. 2-3, Oslo.
- Jensen, Klaus Bruhn (1986) *Making Sense of the News*. Århus: University of Århus Press.
- Jensen, Klaus Bruhn (1988) »Answering the Question: What is Reception Analyses?« *Nordicom Information* no 3.
- Jensen, Klaus Bruhn (1991) »When Is Meaning? Communication Theory, Pragmatism and Mass Media Reception« i James A. Anderson (ed) *Communication Yearbook* 14. London: Sage Publications.
- Katz, Elihu & Liebes, Tamar (1984) »Once Upon a Time in Dallas« *Intermedia* 12, 3 (May) s. 28-32.
- Katz, Elihu & Liebes, Tamar (1985) »Mutual Aid in the Decoding of Dallas: Preliminary Notes From a Cross-Cultural Study« i Philip Drummond & Richard Patterson (eds) *Television in Transition*. London: British Film Institute.
- Katz, Elihu & Liebes, Tamar (1989) »On the critical abilities of television viewers« i Ellen Seiter, Hans Borchers, Gabrielle Kreutzner, Eva-Maria Warth (eds) *Remote Control*. London: Routledge.
- Katz, Elihu & Liebes, Tamar (1993) [1990] *The Export of Meaning: cross cultural readings of 'Dallas'*. Cambridge: Polity Press.
- Kjørup, Søren (1985) *Videnskab og samfund*, København: Gyldendal.
- Lewis, Justin (1994) »The Meaning of Things: Audiences, Ambiguity, and Power« i Justin Lewis & Jon Cruz (ed) *Viewing, Reading, Listening, Audiences and Cultural Reception*. Boulder: Westview Press.
- Lyotard, Jean-Francois (1979) *La Condition Postmoderne: rapport sur le savoir*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Morley, David (1980a) *The 'Nationwide' Audience: Structure and Decoding*. London: British Film Institute.
- Morley, David (1980b) »Texts, readers, subjects« i Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe and Paul Willis (eds) *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson.
- Morley, David (1989) »Changing paradigms in audience studies« i Ellen Seiter, Hans Borchers, Gabrielle Kreutzner, Eva-Maria Warth (eds) *Remote Control*. London: Routledge.

- Putnam, Hilary (1993) [1981] *Reason, Truth and History*. New York: Cambridge University Press.
- Richards, I. A. (1926) *Principles of Literary Criticism*. London: Kegan Paul.
- Rorty, Richard (1979) *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Rorty, Richard (1992) »The pragmatist progress« i Stefan Collini (ed) *Interpretation and overinterpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schrøder, Kim Christian (1988) »Fiktionens pendlere. De danske seere og 'Dynasty'«, *Nordicom Information* no 3.
- Schrøder, Kim Christian (1993) »Den etnografiske bølge og receptionsforskningen« *Mediekultur* 21.
- Schrøder, Kim Christian (1994) »Audience semiotics, interpretive communities and the 'ethnographic turn' in media research«, *Media, Culture & Society*, Vol. 16: 337-347 London: SAGE.
- Suleiman, Susan & Crossman, Inge (eds) (1980) *The Reader in the Text: Essays on Audience and Interpretation*. Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Tompkins, Jane P. (ed) (1980) *Reader-Response Criticism: From Formalism to Post-Structuralism*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- W. K. Wimsatt, jr. (1970) *The Verbal Icon*. London: Methuen.

Arild Fetveit er studerende ved Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo